

MEGEMLÉKEZÉS

IN MEMORIAM KÁZMÉR MIKLÓS 1921–2009

Kázmér Miklóst tiszteltem és szerettem. Tiszteltem mint tanáromat, első nyelvjárási lejegyzéseim szigorú bírálóját, mint nagy tudású, széles látókörű névtanost, sok tekintetben példaképemet. Szerettem mint tanszéki kollégámat, mint munkatársat a „Magyar nyelvjárási olvasókönyv” készítése közben, mint a filológiai pontosságra törekvő adatgyűjtőt és közzevetőt. Mindennyi közvetlen kapcsolat után is nagyon keveset tudok róla. Magáról alig beszélt, mindnyájan nagyon keveset tudtunk életéről, pályája háttéréről, magánéletéről. A legszerényebb és legszorgalmasabb kutatója volt a magyar névtudománynak. Szerénységét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy önmagától soha nem beszélt az Esterházy családdal való kapcsolatairól. Amikor Esterházy Lujza „Szívek az ár ellen” című, 1991-ben megjelent memoárjában megemlékezett róla, további érdeklődésemet kedves mosollyal és néhány elterelő szóval próbálta kielégíteni. Pedig megtudhatuk a főnti visszaemlékezéséből, hogy annak az Esterházy János grófnak a fiai mellett volt nevelő tanár a háború alatt, aki egyedül maradt magyar képviselője a pozsonyi parlamentnek 1939–1944 között, aki egyedül szavazott a Szlovákiában bevezetett zsidótörvények ellen, akit a németek halálra kerestek 1944-ben, akit az oroszok ítélték tíz év kényszermunkára, az újból megalakult csehszlovák államban meg halálra, s végül a börtönben halt meg. Ezek után érthető, hogy Kázmér Miklósnak el kellett jönnie Pozsonyból.

Budapesten Pais Dezső, volt tanára vette pártfogásába. Munkát adott neki az akkori Pázmány Péter Tudományegyetemen (a mai ELTE-n) és a nyelvészeti kutatásokban. Részesé lett a Benkő Loránd és Lőrincze Lajos által szerkesztett „Magyar nyelvjárási bibliográfia” adatgyűjtő munkálatainak, tagjává vált „A Magyar Nyelvjárások Atlasza” kutató közösségének. (Ő volt az orosházi kutatópont kérdezője, de akkor még nem ismerhettem meg, csak később került ez szóba, amikor megtudta onnani származásom.) Pais Dezső, de talán még inkább Benkő Loránd Nyárad menti helynévkutatásának hatása alatt kezdett foglalkozni a névtudománnyal, pontosabban az Alsó-Szigetköz földrajzi neveinek összegyűjtésével. A gazdag történeti és jelenkori adattárra épült munka 1957-ben jelent meg. Földolgozásának és rendszerezésének alaposágán kívül a „Bevezetés”-ben kifejtett elvi állásfoglalásai igényelnek fokozott figyelmet a mai névtanosoktól is. Szerinte a névtudomány feladata „A névadás indítékainak felderítése, a névalkotó eszközök rendszerének felismerése, a névtípusok szétválasztása, abszolút és relatív (típuson belüli és az egész névanyaghoz viszonyított) megterhelésük felmérése stb.” Mi ez, ha nem az önelvű névtudomány megteremtésének igénye, egy új tudományterület alapjainak lerakásához való hozzájárulás?

Ennek szellemében írta meg monográfiáját „A »falu« a magyar helynevekben. XIII–XIX. század” címmel. Végtelen szorgalmát bizonyítja az a közel kétszáz lapnyi adattár, amely mintegy háromezer településnév különböző időszakokból és forrásokból való tízezernyi följegyzését tartalmazza. Szorgalmas kutató tevékenységének azonban nem csak ez a bizonyítéka. Monumentális munkája, a „Régi magyar családnevek szótára XIV–XVII. század” nem szorul bemutatásra a névtant bármikor és bárhol művelő kutatók számára. Néhány statisztikai számadatára azonban hadd hívjam föl a figyelmet! Könyve 1172 lap terjedelmű, apró betűs kötet. Bevezetése szerint „millió nagyságrendű” anyagból válogatta a közzétett adatokat. Természetesen csak becsülni lehet ezek számát, de véleményem szerint a százezret jóval meghaladja, 120-150 000 között lehet az a különböző névalakmennyiség, amely szerepel a könyvben. Mindezek igazolják a „legszorgalmasabb” kutatót illető kijelentésemet, de nem csak egyszerűen ennek az eredménye e hatalmas munka. Mindegyik névhez olyan etimológiai tájékoztatást fűzött a szerző, amely alapos kutatómunkára, gazdag tapasztalatokra és elmélyült nyelvtörténeti ismeretekre épül. Igazi névtanoshoz illőn a név eredete, etimológiai magyarázata mellett megadta a névadás motivációját, a keletkezés lehetséges okát vagy okait is. Ez jóval túlmutat egy alak- és helyesírás-történeti szótár keretein; jóval többet ad, mint amit várt tőle a magyar névtudomány, nyelv- és történettudomány.

A következő, szintén nagy türelmet és sok időt igénylő munka a tudományok mind-egyikében a bibliográfia készítése. Valaha a Magyar Nyelv szerkesztői időszakonként összefoglaltatták egy-egy részterületnek a publikációkban megnyilvánuló történetét, eredményeit az adott kutatások valamely jó ismerőjével és szakértőjével. Kázmér Miklós kétszer is elkészítette a magyar helynévkutatás egy-egy évtizednyi időszakának szakirodalmi áttekintését. Aki készített bibliográfiát, az tudja csak igazán értékelni az efféle munkába fektetett időt és energiát! Meg természetesen az, aki használja ezeket az összefoglalásokat. A rövidebb időszak áttekintése lehetővé tette, hogy ne csak a közismert szakfolyóiratokban megjelent munkákat vegye számba a bibliográfia összeállítója, hanem nézzen utána a vidéki kiadványokban megjelent szakmunkáknak és a társtudományok szakirodalmában előforduló helynévtani jellegű kutatási eredményeknek is. Hihetetlen időigényes munka, s mégis igen kevéssé becsüli meg ezt a magyar tudományos közélet. Szerencsére vannak szép számmal olyanok is, akik ezért (is) hálával gondolnak Kázmér Miklóstra.

Utoljára említtem meg „Tallózás nyelvünk történetében” című kis kötetét, amely pozsonyi vendégtanársága közben született. Az 1970-es években ugyanis visszamehetett szülővárosának egyetemére tanítani. Oktatási munkája mellett tudományos ismeretterjesztő munkát is végzett. Rendszeresen tartott előadásokat az akkori Csehszlovák Rádió „Anyanyelvünk” című magyar nyelvű adássorozatában. Az igen alapos nyelvtörténeti ismeretekkel elhangzott és megírt cikkek között sok a nevekről szóló. Pontosabban: alig van olyan, amelyik ne tartalmazna helynevekre, személynevekre való utalást. Egy egész ciklus pedig kimondottan ezekről szól. Természetesen sem felsorolni, sem bemutatni nem lehet itt valamennyit, de fölhívom a figyelmet a párhuzamos családneveket, a foglalkozásra, külső-belső tulajdonságra utaló családneveket tárgyalókra, amelyek névtani szakirodalmunknak akkor is nagy nyereségei, ha nem a tanulmányok hivatkozásokkal teli tudományos stílusában kerültek megjelentetésre, hanem tudományos igényű ismeretterjesztő munkaként.

Közel tíz évvel ezelőtt fölkerestem az akkor 80. születésnapja előtt álló Kázmér Miklóst, és megkértem, hogy segítsen önéletrajza megírásával és bibliográfiája elkészítésével egy ünneplő kötet megjelentetésében, amelynek szerkesztését örömmel végeztem volna. Végtelen szerénységére jellemző módon így utasította vissza kérésem, és beszélt le kedvesen, de határozottan ennek megjelentetéséről: „Nem értek vele egyet. Ez csak az igazán nagyoknak jár!” Ünnepeletni sem engedte magát, amikor a Magyar Nyelvtudományi Társaság születésnapjára tervezett tartani számára. Talán igaza volt. Legszebb ünneplés, ha tanulunk tőle, és leghálásabb formája a megemlékezésnek, ha ismerjük munkáit, merítünk belőlük, idézzük azokat és hivatkozunk rájuk.

HAJDÚ MIHÁLY